

RECLAMEPIJPEN VAN DE WED. J. VAN NELLE

door Lodewijk van Duuren

Reclamepijpen

Reclameboodschappen op allerlei voorwerpen zoals asbakken, lucifersdoosjes, aanstekers etc., om in de sfeer van tabak te blijven, is tegenwoordig een gebruikelijke vorm van reclame. Echter ook in de tijd dat de omvang van de reclamebudgetten geheel te verwaarlozen was, kwamen er reclameboodschappen op voorwerpen voor. Het betreft reclame op pijpen, een vorm van reclame die vooral aan het eind van de vorige eeuw in gebruik is geweest. In vrijwel alle gevallen had de reclame te maken met tabak of sterke drank. (Afb. 1)

In dit artikel wordt één voorbeeld uit de 18e eeuw en twee uit de 19e eeuw besproken. Misschien is dit artikel ook een stimulans voor anderen om eens een reclamepijp als onderwerp voor een publikatie te nemen.

Oudste reclamepijp

Het oudste voorbeeld van een reclamepijp dat mij bekend is, is een pijp met het opschrift DIRCK VAN WINGERDEN BEYDE NIEUWE BROUWER.

Dirk Willemsz. van Wijngaerden woonde 'over' de nieuwe brouwerij, dit is de in 1643 opgerichte brouwerij *de Roode leeuw* in 's-Gravenhage. Hij blijft daar tot aan zijn overlijden in 1713 wonen. Waarschijnlijk heeft hij deze pijpen met opschrift in opdracht laten maken om deze aan klanten aan te bieden. In 1697 wordt hij als brandewijnkoper en in 1699 als tabaksverkoper genoemd (1).

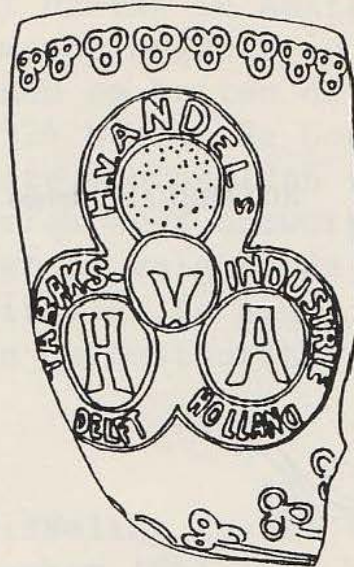
De ouderdom van andere reclamepijpen is heel wat jonger: de meeste zijn in de 2e helft van de 19e eeuw vervaardigd.

Van Nelle

Van de firma Van Nelle zijn twee reclamepijpen bekend. Het bedrijf *De Erven de Wed. J. van Nelle*, ook wel bekend als 'De Weduwe', begon in 1782 in Rotterdam als een winkeltje in koffie, thee, tabak en snuif aan de Schiedamsche Dijk met daarachter aan de Leuvekade een fabriekje. Boven de ingang van de winkel prijkte het merkbeeld *De Rijzende Hoop*. Het is Henrica Brand, vrouw van Johannes van Nelle, de latere 'weduwe' die het bedrijf zijn naam verleende.

Door voortdurende aankoop van aanliggende panden groeit het bedrijf snel uit. In 1864 verleent de gemeente vergunning tot het plaatsen van een stoomwerktuig tot het kerven van tabak.

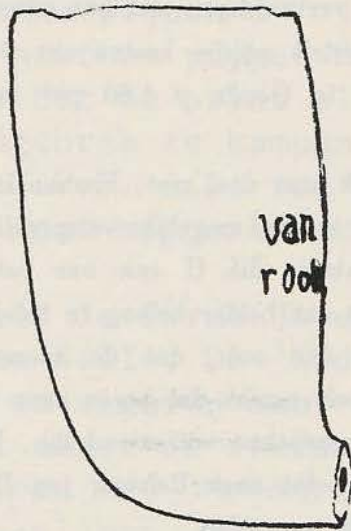

Afb. 1

Stoomtabaksfabriek
De Oldehove

H. v. Andel's
Tabaksindustrie
Delft Holland

Afb. 4

Afb. 5

DE ERVEN DE WED. J. VAN NELLE.

ROTTERDAM, datum postmerk 1888.

No.

Hiermede nemen wij de vrijheid U een mandje pijpen te zenden, die wij lieten vervaardigen met ons adres voorzien.

Deze eerste kwaliteit pijpjes kosten ons, bij groote bestelling, aan de fabriek te Gouda *f* 1.60 per mandje van twee gros (288 stuks).

Het is natuurlijk ons doel niet, hieraan iets te verdienen, maar wij meenen, door zooveel mogelijke verspreiding dezer pijpjes, de vraag naar de tabak, die U van ons betreft, te zullen bevorderen en alzoo in ons beider belang te handelen.

Wij vleien ons dan ook, dat de toezending naar Uw genoegen zijn zal, doch mocht dat tegen onze verwachting niet het geval zijn, dan verzoeken wij vriendelijk, het mandje voor ons te willen bewaren, tot onze Reiziger ten Uwent komt, om dubbele vrachtkosten te vermijden.

Ons aanbevelende verblijven met achting,

Uwe dw. dienaren

DE ERVEN DE WED. J. VAN NELLE.

NOTA

1 Mandje VAN NELLE's Pijpen *f* 1.60.

Afb. 2

Op de fabriekspannen komt daarna STOOM-TABAKSFABRIEK te staan. In 1891 wordt er aan het Damrak in Amsterdam ook een winkel geopend, welke in 1907 wordt omgezet in een filiaal. Vanaf 1913 zijn er plannen om buiten de stad een nieuwe fabriek te beginnen. In 1926 begint de bouw van de fabriek, die later een van de bekendste voorbeelden van moderne fabrieksbouw zal worden. De fabriek werd ontworpen door de architecten Brinkman en Van der Vlugt en volgens de principes van 'Het Nieuwe Bouwen' geheel uit glas en staal opgetrokken. Op dit moment wordt gewerkt aan de restauratie van dit industriële monument (2,3).

Correspondentie

De oudst bekende briefwisseling tussen Van Nelle en pijpenmakers dateert van 5 september 1861. Het betreft een brief van de pijpenfabrikant Bartholomeus van der Maas over de levering van 26 mandjes halve lange pijpen à f 1,15 aan Van Nelle in Rotterdam. Of het hier gaat om pijpen met de firmanaam Van Nelle, is niet bekend. Uit de brief blijkt overigens, dat deze pijpenmaker met geldgebrek te kampen heeft, want zijn P.S. luidt: *'neem het mij S.V.P. niet ten kwade ik de schipper kwitantie heb gegeven, want mijne kas niet ruimschoots voorzien'*.

Op 3 januari 1873 bestelt de firma Hoven uit 's Hage een dozijn shagpijpjes bij Van Nelle. De 'Weduwe' handelt dus niet alleen in tabak, snuif en sigaren maar ook in pijpen.

In 1888 duiken voor het eerst de reclamepijpen op. De tabaksfabrikant noemt ze *'pijpen met ons adres voorzien.'* (Afb. 2) De kosten van de reclamepijpen worden doorberekend aan de winkeliers die tabak van Van Nelle betrekken. Deze pijpen kunnen afkomstig zijn van P. van der Want Gz. die 7 maart per brief meldt: *'Volgens afspraak met mijn zoon op de kop der pijp zal komen VAN NELLES op de kop (en op de steel ROTTERDAM: komt dit*

ROOKTABAK

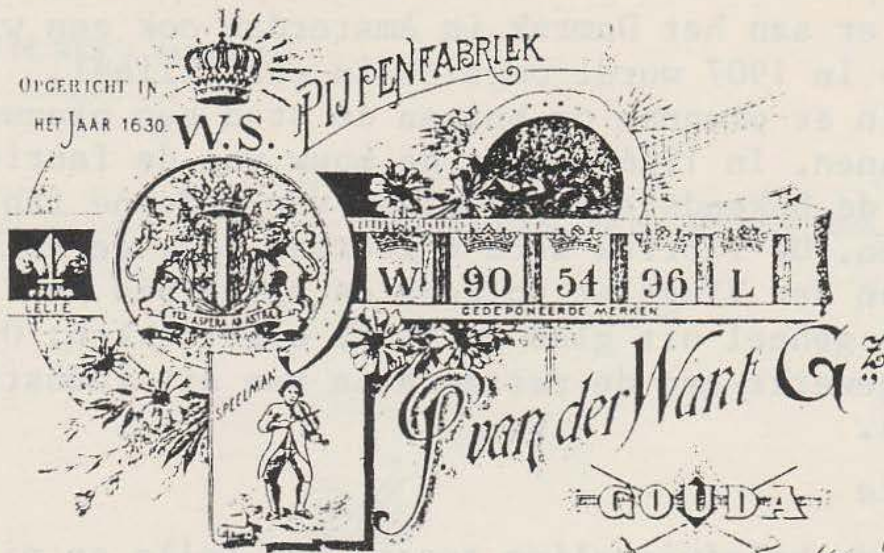
AMSTERDAM

in de rondte er van)'. Aan het opschrift is Amsterdam toegevoegd, omdat daar in 1891 een winkel is geopend. Verder komt in dezelfde brief ter sprake, dat de graveur van Van der Want een begin zal maken met het graveren van de tekst. Tevens handelt deze brief over de levering van een aantal kistjes met Joodjes of Doetelpijpen.

In een brief van 14 juli 1892 komen opnieuw de pijpen met het adres der firma voor: *'Mogt U meer doetels met uw adres noodig hebben dan verzoek ik U beleefd dit per omgaande te melden, wij zullen ze dan direct laten maken.'* (Afb. 3)

Waarschijnlijk is de pijp van afb. 4 (bodenvondst uit Amster-

111 Juli 1892

De Heer de lo^o J. Lais & Velle

Rotterdam.

Mijnheer

Ingevolg uw order verzend ik heden aan het adres
uwer firma te Amsterdam Damerak N. 98.

2 kisten 2 groo differente Galie (1 ^o monster)	af 1.70.	ƒ 3.40.
2 " 2 groo Dubbelo	" 2. -	" 4. -

franco Amsterdam	.. 0.30.
	<u>ƒ 7.70</u>

Voorkecht *OM*

Order de rekening schrijf ik als volgt: „ Deze pijpen werden ons
opgeleverd door de firma's in Rotterdam. Daar wij op 1 exemplaar
goud deeltels met het adres der firma's in overraad hebben, bewijk zoo
brij gewent die goudes adres te gouden. kopende dit naar gemeyen
zal zijn. De enkele pijpen met uw adres nog voorhanden heb ik in
het kiste deeltels met een x gemerkt gepakt, en daar sommige niet
noodig zijn ten verqueding en design's goudes deeltels en bij gadevan.
Moegt u meer deeltels met uw adres noodig hebben, dan verzielt
ik u beleefd dit per vrygante te melden wij zullen ze dan direct
calas maken.

Mij by tott deuring minzaam in 11° gant aanteleu
Ameine my met uwe hooydtey

H. van der Want
J. van der Want
Amsterdam

De rekening geschiedt aan uw adres te Amsterdam op.

dam) een doetel met het opschrift van Nelle^s rooktabak, de in de brieven genoemde pijp. De andere reclamepijp van de firma Van Nelle (afb. 5) heeft een opschrift, dat over de hele breedte van de pijpekop is aangebracht:

DE ERVEN	DE WED
J. VAN N	ELLE
STOOMTABAKS	FABRIEK
ROTTE	RDAM

Het hielmerk is de *gekroonde 54*. (Coll. R. Stam, J. Brinkerink)

Met hartelijke dank aan de bedrijfsarchivaris A.M. van Lint van Douwe Egberts-Van Nelle, die de correspondentie van Van Nelle met betrekking tot pijpen ter beschikking stelde.

NOTEN

- 1 Carmiggelt, A. (1991) Een beeld van een vondst. Haagse archeologische vondsten in particulier bezit. VOM-reeks 1991 nr. 4. Gemeente Den Haag.
- 2 Bantje, H.F.W. (1981) Twee eeuwen met de weduwe. Geschiedenis van De Erven de Wed. J. van Nelle N.V. 1782-1982. Van Nelle-Lassie B.V. Rotterdam.
- 3 Bulthuis, Peter (1982) Een Weduwe in Koffie, Thee en Tabak. Uit de tweehonderdjarige geschiedenis van het Rotterdamse bedrijf De Erven de Wed. J. van Nelle N.V. Rotterdam.

TENTOONSTELLING 500 JAAR TABAKSCULTUUR

De Spanjaarden namen niet alleen goud en zilver mee uit Amerika, ook nieuwe gewassen als de aardappel, tomaat, maïs, cacao en tabak. Ze werden al snel populair in Europa en de rest van de wereld. Het Tropenmuseum in Amsterdam maakt een tentoonstelling over het meest besproken produkt, dat dankzij Columbus in de wereld is verspreid: de tabak.

500 JAAR TABAKSCULTUUR neemt de bezoeker mee in de geschiedenis. Kostbare voorwerpen uit de Maya-cultuur laten goden en priesters zien die tabak gebruiken.

De tentoonstelling laat ook zien hoe mensen in verschillende culturen, vroeger en nu, tabak roken, snuiven, kauwen en drinken. Het imago van verschillende tabaksprodukten komt aan de orde evenals de verschillende meningen over tabak en gezondheid.

TROPENMUSEUM   AMSTERDAM
9 okt. 1992 t/m 9 okt. 1993